

Online kataloger med indholdsfortegnelser af samleværker I:

Kvalitetsforbedring for brugeren ved omlægning af resurserforbruget

Af Claus Poulsen

Abstract

Bibliotekerne har investeret massivt i edb-teknologi for at kunne præsentere de gamle kortkataloger på en skærm. Maskinernes indhold er kun i ringe udstrækning rettet mod de potentielle brugere.

Brugerundersøgelser viser, at katalogernes indholdsbeskrivelser bør være betydelig mere detaljerede end det er tilfældet i dag. Med den anskaffede teknologi kan indholdsfortegnelser gøres søgbare i online katalogerne. Brugere får derved meget detaljerede beskrivelser af litteraturens indhold.

Måske kan det give problemer at berige meget store online kataloger med flere hundrede tusinde indholdsfortegnelser. Derfor foreslås det, i forlængelse af de hidtidige erfaringer med indholdsfortegnelser i online kataloger, at kun samleværkers indholdsfortegnelser indlægges i online kataloger.

Der gives en oversigt over brugen af indholdsfortegnelser i bibliotekskataloger - herunder SAP- og PARADOKS-indeksering samt den mest ydmyge udgave: emne indeksering med indholdsfortegnelser fra samleværker.

Ud fra kendte procestider påvises det, at det kun medfører et marginalt resursekrav at gøre de enkelte bidrag i samleværker søgbare, nemlig ½ % af et dokument's procesomkostninger pr. ekstra titel.

Ved hjælp af en undersøgelse af et amerikansk universitetsbiblioteks bogbestand konkluderes det, at for dette biblioteks katalogs vedkommende kunne antallet af titler i online kataloget øges med 600 % uden at købe én eneste bog mér. Prisen er udelukkende procesomkostningerne svarende til 3 % af de procesomkostninger, der i forvejen anvendes til monografier.

Under forudsætning af, at disse størrelsesordner gælder for andre biblioteker, kan bibliotekerne - ved en minimal omlægning af resurseforbruget mangedoble deres brugbarhed.

Indledning

Forskningsbibliotekerne har brugt mange resurser på at lave online kataloger. Penge, uddannelse og - ikke mindst - oceaner af tid er brugt til at medarbejderne har lært sig at håndtere den nye teknologi.

Det har været slående, at hele denne massive satsning af kapital og arbejdstid har været styret af ønsket om rationalisering og lettelse af interne processer i biblioteket.

Selvfølgelig er der kommet online kataloger ud af det med de **uomgængelige** kvaliteter, at brugeren kan foretage søgninger på større litteraturmængder på kort tid, søge på alle ord i dokumentbeskrivelsen, kombinere søgekriterier, se om materialet er udlånt, få udskrifter af søgeresultater og søge fra andre lokaliteter end bibliotekets katalogsal.

Alt sammen meget store fremskridt for brugeren af bibliotekets kataloger, **men** mere betinget af den forhåndenværende teknologi end af målrettet udvikling ud fra brugerens behov.

De interne biblioteksprocesser har domineret udviklingen af online kataloger fordi indførelse af informationsteknologi førhen gav en vis prestige hos pionererne, og fordi beslutningstagerne forventede rationaliseringsgevinster, der så senere kunne bruges til at gøre katalogerne mere lånervenlige. Disse rationaliseringsgevinster ligger i alle tilfælde ikke for tiden og venter på at blive anvendt til forbedrede online kataloger.

Resultatet er, at vi ved indgangen til det, nogle kalder informationssamfundet, har bibliotekskataloger - det bærende element i bibliotekets brugergrænseflade - hvis stabile og grundlæggende kvaliteter ikke har ændret sig i flere hundrede år:

Kataloger, der er bygget op som et kortkartotek var det.

Kataloger der kræver stor professionel viden at betjene.

Kataloger hvis sprog og opbygning er ganske vanskelige - for ikke at sige umulige - at anvende adækvat for hovedparten af brugerne.

Kataloger, der fortæller meget lidt om indholdet af litteraturen.

Kataloger, der vanskeliggør genfindingen af litteraturen.

1 Brugernes ønsker til online katalogerne

Undersøgelser af brugernes ønsker og adfærd når ofte de resultater, udenforstående godt vidste i forvejen - ganske som når man får fondsmidler til at finde ud af, hvad mus bedst kan lide, og finder, at det er ost (Mander 1981).

Men sådanne undersøgelser er alligevel vigtige fordi de overskrider den begrænsede bevidsthed og de fortrængninger, der hører med til al professionalisme.

Kunsten består i at overskride den stive professionalisme ved at rette sig efter brugernes ønsker, samtidig med at det vil være rigtigt dumt ikke at forholde sig de professionelle erfaringer.

Så nogle af indvendingerne mod en blind realisering af brugernes ønsker nævnes også.

1.1 Undersøgelser af brugernes ønsker

De til dato mest autoritative undersøgelser af brugeres behov blev foretaget i USA i begyndelsen af 1980'erne af en række organisationer med midler fra Council on Library Resources. Der er tale om undersøgelser af flere tusinde brugere og resultaterne er langt fra "opbrugt" til fornyelse af online kataloger i USA og slet ikke herhjemme.

Karen Markeys rapport fra Online Computer Library Center's forsøg viste, at de højst prioriterede ønsker til online kataloger er at kunne se

ord, der er forbundet med de aktuelle søgeord, og at få mulighed for at kunne se bøgeres indholdsfortegnelser, resuméer og stikordsregistre i løbet af søgeprocessen (Markey 1983, Markey 1985).

Disse resultater er senere blevet understøttet af en række undersøgelser:

I en oversigt over forskning i brugernes anvendelse af online kataloger fremhæver Richard Lewis at de eksisterende emnesøgningsfaciliteter er helt utilstrækkelige. Brugerne forstår slet ikke de bibliografiske strukturer, og de kan derfor ikke anvende dem (Lewis 1987). Dette illustreres af en stor undersøgelse af over 15 millioner søgninger, hvor den i forvejen yderst sjældne benyttelse af vore kostbare klassifikationer og emneord er i stadig aftagen til fordel for søgning ved hjælp af naturligt sprog (Larson 1991).

Marcia Bates har opstillet en alternativ forståelse af brugeres søgeadfærd, der er i mere overensstemmelse med virkeligheden end den klassiske forståelse, og stiller krav til, at bibliotekskatalogets poster er berigede med fyldigere beskrivelser af litteraturens emner (Bates 1989).

Chandra Prabha undersøgte hvilke metoder brugere anvender for at lokalisere et værk og fandt, at indholdsfortegnelser indgik i de dominerende strategier (Prabha et al. 1988).

Karen Calhoun og Karen Markey Drabenstott viste, at indholdsfortegnelser indeholder langt de fleste unikke emnesøgeord i MARC-poster, hvor endog systematik og emneord samt henvisninger fra disse blev medtaget (Markey & Calhoun 1987).

Undersøgelser af brugernes egne beskrivelser af litteraturen viser, at de svarer til bøgeres indholdsfortegnelser i 81% af tilfældene mens de kun i 72% af tilfældene svarer til emneord (Diodato 1986).

Og endelig har DeHard i samarbejde med hhv Karen Matthews og Richard Reitma vist, hvor

værdifulde indholdsfortegnelser kan være i et online katalog både til emnesøgning og til browsing (DeHard & Matthews 1989, DeHard & Reitma 1989).

1.2 Problemer i relation til brugernes ønsker

Men ét er at brugerne finder det ønskeligt at fortage en voldsom berigelse af online katalogerne. Noget helt andet er om det er økonomisk muligt, og om det i virkeligheden er hensigtsmæssigt at fylde katalogerne med bl.a. indholdsfortegnelser.

De økonomiske aspekter behandles i senere afsnit.

Hensigtsmæssigheden af at berige online kataloger med indholdsfortegnelser kan betvivles fordi genfindingen øges ganske voldsomt. Således fandt Byrne og Micco (1988) en forøgelse på 300%!

I tilfælde, hvor søgninger i det traditionelle katalog ikke giver tilstrækkelige svar, er det godt.

Men i andre tilfælde vil det måske betyde, at der præsenteres så mange titler, at brugeren ikke har mulighed for at vælge kvalificeret. Dette vil især vise sig i store databaser med mange hundrede tusinde titler. Dette fik Mandel til - selvom hun erkendte at de nævnte berigelser af online katalogen er ønskværdige af hensyn til genfindingen - at advare mod blot at berige alle MARC-posterne med indholdsfortegnelser uden videre. Mandel hævdede, at det kan give støj og kan være så resursekrævende, at en sådan udvidelse af online kataloget kun bør ske under hensyntagen til en afvejning af omkostningerne for biblioteket i forhold til effektivitet og behov (Mandel 1985).

Der er dog flere forhold, der peger på, at problemerne ved en voldsom forøgelse af genfindingen i store kataloger kan reduceres.

For det første giver en mere fyldig beskrivelse af litteraturen brugeren en mulighed for at vælge nogle dokumenter ud, der netop svarer til brugerens behov.

For det andet kan en indbygget mulighed for at søge på oversigtslitteratur give brugeren mulighed for samtidig at reducere antallet af fund og præcisere søgningen på kvalificeret måde, som der er foreslået af Marcia Bates (1985) eller Poulsen (1990b).

For det tredje mindskes omfanget af fund på kvalificeret måde ved hjælp af egnet søgeprogrammel - specielt nærhedsoperatorer - samt en udvidelse af Boole'sk søgelogik således at søgeresultaterne sorteres efter relevans i forhold til søgeprofilen (Cleverdon 1984).

For det fjerde forekommer det forfatteren, at eksisterende metoder til at vurdere hvilket katalog, der er mest velegnet, ikke er helt afklarede.

Således får Pauline Atherton forbedret præcision formentlig på grund af hendes udvælgelseskriterier for søgetermerne (Cochrane(1985)).

Undertiden er resultaterne overfortolkede som hos Dillon, hvor den statistiske middelfejl på de fremlagte resultater er af samme størrelse som de variationer, der konkluderes fra (Dillon(1990)).

Og endelig er den grundlæggende udformning af evalueringsmetoden behæftet med ikke-statistiske usikkerheder af størrelsesordenen 50% af de målte størrelser (Cleverdon(1984)).

2. Indholdsfortegnelser i online kataloger: Et overblik

I resten af denne artikel undersøges berigelse af bibliotekskataloger via indholdsfortegnelser. Dette er begrundet i den ovenfor nævnte forskning, hvilket ikke betyder, at det er den eneste måde, online kataloger kan tilføjes mere information om litteraturen til glæde for brugeren - en oversigt over en række alternativer er givet af Carol A. Mandel (1985) samt i et nyere review af Richard Van Orden (1990).

Indholdsfortegnelser i bibliotekskataloger er langt fra nyt. Man har altid vidst, at et godt katalog indeholdt indholdsfortegnelser for på simpel vis at fortælle brugeren, hvad bogen indeholder - ikke ved hjælp af fremmedartede systematiske koder og emneord, men med forfatterens egne ord.

Problemet har været teknologisk. Indholdsfortegnelser i bibliotekskataloger var af begrænset værdi før indførelse af edb-teknologi.

37.01
Be
u
Bernier, Boel
Uddannelse og bevidsthed : et kommenteret udvalg af franske uddannelsessociologiske tekster: Chamboredon/Prévot, Grignon, Gorz, Tanguy, Bissere, Illich/Verne / Boel Bernier, Staf Callewaert, Henning Silberbrandt. - Kbh. : Munksgaard, 1977. - 205 s. - (Uddannelse og samfund).

33.7
37.01
Be
u
Bernier, Boel
Uddannelse og bevidsthed : et kommenteret udvalg af franske uddannelsessociologiske tekster: Chamboredon/Prévot, Grignon, Gorz, Tanguy, Bissere, Illich/Verne / Boel Bernier, Staf Callewaert, Henning Silberbrandt. - Kbh. : Munksgaard, 1977. - 205 s. - (Uddannelse og samfund).
S.22-133: Mesterlærers betydning for arbejderklasse og kapital.

Akademikernes rekruttering

37.01
Be
u
Bernier, Boel
Uddannelse og bevidsthed : et kommenteret udvalg af franske uddannelsessociologiske tekster: Chamboredon/Prévot, Grignon, Gorz, Tanguy, Bissere, Illich/Verne / Boel Bernier, Staf Callewaert, Henning Silberbrandt. - Kbh. : Munksgaard, 1977. - 205 s. - (Uddannelse og samfund).

S. 134-187: Sammenhængen imellem social opvækst og studiefrafald.

Livslang integreret undervisning

37.01
Be
u
Bernier, Boel
Uddannelse og bevidsthed : et kommenteret udvalg af franske uddannelsessociologiske tekster: Chamboredon/Prévot, Grignon, Gorz, Tanguy, Bissere, Illich/Verne / Boel Bernier, Staf Callewaert, Henning Silberbrandt. - Kbh. : Munksgaard, 1977. - 205 s. - (Uddannelse og samfund).

S. 188-205: Den livslange uddannelsesproces.

Figur 1

Fig 1. Hovedkort og bikort med analyser af indholdsfortegnelse.

Hovedkort (øverst). Udvalg af bikort til systematisk indførsel (de sidste 3 poster).

Nogle indholdsfortegnelser har i alt 36 bikort. Der er ikke en gang mulighed for at søge alfabetisk på de enkelte bidrags forfatter eller titel.

I kortkatalogets dage blev der - mere eller mindre sporadisk - foretaget analyser af bøgerne. Hele eller dele af indholdsfortegnelserne blev opført på kortet. Men der var meget få opslagsmuligheder til denne berigelse; undertiden blev der lavet nogle få systematiske biplaceringer eller tilføjet nogle emneord som via ekstra kort kunne lede til analysen. Det er klart, at oprettelsen af ét ekstra kort pr. biplacering begrænsede mulighederne (se Fig.1).

Det var nu engang kortkatalogets teknologiske muligheder (for en detaljeret gennemgang henvises til Hyman's historiske gennemgang (Hyman 1978).

2.1 SAP-indeksering

EDB-teknologien gav nye muligheder for udformning af bibliotekskataloger efter de principper, man egentlig godt vidste var værdifulde for brugerne, idet opslagsmulighederne kunne blive nærmest ubegrænsede med minimal indsats.

Pauline Atherton var en pioner på dette område i 1970'erne med sit Subject Access Project - SAP-projektet - hvor omkring 2400 monografiposter i et eksperimentelt bibliotekskatalog blev beriget med dele af indholdsfortegnelser og stikordsregistre (Atherton 1977, Cochrane 1985). Ved sammenligning med et traditionelt bibliotekskatalog, hvor emnebeskrivelsen lå i klassifikationen, viste det sig, at forsøgsbasen rummede 2-3 gange så mange relevante søgetermer som de traditionelle MARC-poster.

Senere udviklede Irene Wormell metoden til kommerciel brug i Sverige i løbet af 1980'erne på en base på omkring 1100 dokumenter. Metoden er anvendt siden 1983 i databasen RÄTTSDATA, der

dækker visse regeringsdokumenter (Wormell 1985).

På Purdue Universitets bibliotek er monografiposterne for mere end 20.000 monografier indenfor ingeniørvidenskab berigede med udvalgte ord fra indholdsfortegnelser, og det rapporteredes, at den mere specifikke og opdaterede terminologi fra indholdsfortegnelserne er de traditionelle klassifikationssystemer overlegne (Posey & Erdmann 1986).

Alex Byrne og Mary Mico har lavet en SAP-baseret registrering for det australske forsvarsakademis bibliotek, der både viser styrker og svagheder ved disse registreringsformer (Byrne 1986, Byrne & Micco 1988).

SAP-indekseringens svaghed ligger i, at omkring 10% af indholdsfortegnelserne er uegnede til beskrivelse af dokumentets indhold og at der er visse kvantitative udvælgelseskriterier, der dels ikke forekommer velbegrundede samtidig med at netop disse kriteriers opfyldelse avnskeliggør indekseringsprocessen (Atherton 1977, Cochrane 1985).

2.2 PARADOKS-indeksering

Fælles for de forskellige SAP-indekseringer er, at **alle** poster beriges med indholdsfortegnelser m.v.. Dette kan måske, som vist i afsnit 1.2, give problemer med for omfangsrige online kataloger.

En mulig løsning på dette problem kunne enten være at reducere antallet af SAP-indekserede dokumenter eller at undlade at gøre indholdsfortegnelserne søgbare ved kun at lade dem være beregnet til fremvisning og orientering om værkets indhold, efter det er fundet på traditionel vis.

Den sidste mulighed har den oplagte svaghed, at den ikke øger eller kvalificerer genfindingen, men udelukkende øger præcisionen. Mange dokumenter forbliver skjulte for brugeren af kataloget.

Den første mulighed - at reducere antallet af berigede værker - er gjort i den såkaldte PARADOKS-indeksering på Danmarks Pædagogiske Bibliotek indenfor emneområderne interaktive medier samt undervisning i naturvidenskab, teknik og matematik (Poulsen 1990, Poulsen 1987). Her beriges udelukkende posterne til den overbliksgivende litteratur (Fig.2 & Fig.3), suppleret med den unikke litteratur - den litteratur (Fig.4), der ved sin metode eller sit emnevalgt adskiller sig fra den gængse litteratur.

DT Collected works. Book. Conference proceeding.
UDVK Survey. General literature.
BI Ciba Foundation Conference. Communicating Science to the public. Wiley, Chichester, 1987. 214 s. ISBN: 0 471 91511 4.
PY 1987
SPRG UK
INDHOLDSFORTEGNELSE
 1 W. M. Laetsch: A basis for better public understanding of science. J. D. Miller: Scientific literacy in the United States.
 G. Delacôte: Science and scientists: public perception and attitudes. B. Bell: The role of schools in providing a background knowledge of science.
 A. M. Lucas: Interactions between formal and informal sources of learning science.
 General Discussion: Reaching the non-attentive group.
 G. Deehan: Science broadcasting - its role and impact.

Fig. 2 Eksempel på overbliksgivende litteratur fra PARADOKS-basen, hvor forskellige bidrag om samme tema er samlet.

DT Book.
UDVK Survey. General literature.
BI Booth, Shirley: Learning to Program. A Review of Some Recent Investigations.
 Publikationer från institutionen för pedagogik. 1987:02
 Göteborg: Göteborgs universitet. 1987
PY 1987
SPRG UK
INDHOLDSFORTEGNELSE
 1 Computers and Programming: A Short History. The Development of Stored-Program Electronic Computers. Early Programming.
 The Development of High-Level Languages. Some More Recent Developments.
 Languages Associated with Artificial Intelligence.
 2 Some Language-Independent Conceptual Themes. Language Syntax and Language Size.

Fig. 3 Eksempel på overbliksgivende litteratur fra PARADOKS-basen, hvor farfatteren giver et litteraturoverblik.

DT Collected works. Book.
UDVK Non-general literature.
BI Gill, Dawn & Les Levidow (eds.). Anti-racist science teaching. London, Free Association Books, 1987. 324 s. ISBN: 0-946960-63-1.
PY 1987
SPRG UK
INDHOLDSFORTEGNELSE
 1 Racism in Science.
 Racist Society, Racist Science. Robert M. Young.
 Racism in Scientific Innovation. Les Levidow.
 Sickle Cell Anaemia: An 'Interesting Pathology'. Michael G. Michaelson.
 Interpreting the Production of Science. Robert M. Young.
 2 Anti-Racist Curriculum Change.
 Nutrition and Hunger: Two Classroom Approaches. Liz Lindsay.
 Biology Teaching in a Racist Society. Michael Vance.

Fig. 4 Eksempel på unik eller marginal litteratur fra PARADOKS-basen, hvor det er emnet, der er usædvanligt.

Den overbliksgivende litteratur repræsenterer selv højt kvalificerede indekseringer af litteratur udtrykt i forfatterens eget sprog. Forfatteren har samlet og omtalt indholdet af litteraturen om et emne, han normalt er højt kvalificeret i. Emnebeskrivelse af et områdes litteratur er allerede foretaget.

Tanken er at nedtone emneregistreringer ved hjælp af klassifikation hvor denne allerede er foretaget, ved at intensivere emnesøgningsmulighederne for denne litteratur.

Den unikke litteratur medtages fordi denne litteratur ofte ikke medtages i den overbliksgivende litteratur, da unik litteratur tit repræsenterer emner eller metoder, der er fremmede for den dominerende litteratur.

Den udvalgte litteratur indekseres ved at berige posterne med indholdsfortegnelse, eventuelt suppleret med forfatterens resumé o.l. Til gengæld udvælges der både i bibliotekets monografi- og tidsskriftmasse efter disse kriterier. Den udvalgte litteratur bliver således state-of-the-art dokumenter og samleværker, herunder konference rapporter og temanumre af tidsskrifter, suppleret med unikke værker.

Over en fem-årig periode udvalgte omkring 200 monografier ud af en mængde på omkring 2000 monografier - altså 10% af monografierne. Dertil kommer omkring 250 poster stammende fra omkring 200 løbende tidsskrifter. Der er store variationer fra emne til emne; således udgør den udvalgte del af monografierne 25% indenfor området interaktive medier og kun 5% indenfor resten af det dækkede område (Poulsen 1990).

Ved en komparativ evaluering af PARADOKS-indekseringen og det traditionelle systematiske katalog viste PARADOKS-kataloget sig at have knap 3 gange så mange unikke ord fra abstracts i de nyeste artikler indenfor emneområderne til trods for, at PARADOKS-indekseringen kun registrerer en mindre del af monografierne (Poulsen 1991).

2.3 Indholdsfortegnelser fra samleværker

Mens SAP-projektet berigede poster fra hele monografimassen, reducerede PARADOKS-indekseringen antallet af berigede poster ved kun at berige unik eller overbliksgivende litteratur. Yderligere reduktion af antallet af berigede poster i kataloget består i at tilføje indholdsfortegnelser udelukkende fra samleværker.

På Carnegie Mellons Universitetsbiblioteker er et sådant forsøg i gang. Man vælger her at reducere kataloget yderligere ved udelukkende at berige posterne med "citerbare referencer" fra indholdsfortegnelsen; således bliver underkapitler ikke registreret (Michalak 1990). Der er endnu ikke rapporteret resultater fra dette forsøg.

3. Hvilke resurser anvendes til online kataloger?

Til trods for at der er udvist en betydelig interesse for berigelse af poster med indholdsfortegnelser både fra brugers side og biblioteksvidenskabelig side, er man tilbageholdende med at realisere denne udvidelse af katalogerne.

Hindringen er tilsyneladende resurser eller - rettere sagt resurseprioritering.

Hovedargumentet mod en berigelse af vore online kataloger er, at der allerede findes fyldigere litteraturbeskrivelser for de fleste emners vedkommende i den bibliografiske litteratur, herunder de flittigt brugte litteratur-databaser. Det er for dyrt at opfylde brugernes behov i det lokalt producerede online katalog, når der eksisterer centralt producerede faciliteter til emnesøgning.

En i mange henseender resurse-økonomisk løsning.

Konsekvensen er, at brugerne er henvist til at foretage de mere krævende emnesøgninger i trykte og edb-baserede bibliografier, mens de helt påviseligt ønsker, at de eksisterende online kataloger beriges med fyldigere litteraturbeskrivelser for at

kunne benytte dem til emnesøgning i de **forhåndenværende** samlinger.

Hvis bibliotekerne vil tage brugernes behov alvorligt skal online katalogerne beriges.

Det skaber behov for en ændret resurse anvendelse. Og hvis man overvejer at berige eksisterende online kataloger, er det vigtigt, at se på bibliotekernes nuværende anvendelser af resurser.

3.1 Resurser til at hjemskaffe og tilgængeliggøre bøger

Produktion af online kataloger er det dyreste led i hele emnesøgningssystemet - altså i distribution af viden til brugeren. Denne produktion kan groft taget deles op i tre dele: anskaffelse, grundkatalogisering og emnebeskrivelse.

Anskaffelse af litteratur, herunder udvælgelse og indkøb, tager i gennemsnit 1 time pr. bog (Det Kongelige Bibliotek 1989).

Grundkatalogisering koster omkring 180 kr.pr. bog (Bibliotekscentralens pris, baseret på 1991-prisen på 175 kr + 4-5% (eksklusive moms), svarende til samme størrelsesorden som det skønnes af Library of Congress (Mandel 1985).

Nu genbruger bibliotekerne ofte hinandens poster i online katalogerne. Det reducerer selvfølgelig den gennemsnitlige pris for at producere en online post.

Besparelsen modificeres ofte af, at forskningsbibliotekerne indkøber megen unik litteratur eller litteratur, der endnu ikke er katalogiseret andetsteds. Endelig rettes mange poster til efter det aktuelle biblioteks behov. Med en gennemsnitlig genbrugsprocent på lidt over 50% regner Det Kongelige Bibliotek med en gennemsnitlig tid til grundkatalogisering på 1 time (Det Kongelige Bibliotek 1989).

Emne- og indholdsbeskrivelsen af bogen - udvikling og formidling af det systematiske beskrivelsessystem og et eventuelt emneordssystem beløber sig til mindst 90 kr. pr. bog (Mandel 1985).

Dette er et forholdsmæssigt skøn svarende til priserne hos Library of Congress' egne skøn. Her er en af de vægtigste omkostninger, vedligeholdelse og opdatering af den faglige specialists' viden, ikke medregnet. Dette er i overensstemmelse med at det gennemsnitlig tager 1 time at systematisere og færdiggøre bogen inklusive opdatering af systemer og vedligeholdelse af den faglige specialists viden (Det Kongelige Bibliotek 1989).

Med den eksisterende praksis på bibliotekerne betyder det således, at de samlede behandlingsomkostninger for en bog lavt sat er 3 timer. Det svarer til at et middelstort forskningsbibliotek som Danmarks Pædagogiske Bibliotek med en bogaccession på 8.000 bind om året anvender 24.000 timer eller omkring 3 mill. kr. om året til at gøre bøgerne genfindelige.

3.2 Ændret resurseanvendelse

Der anvendes således mere end det dobbelte af bogbudgettet til at tilgængeliggøre bøgerne. En så stor omkostning opmuntrer ikke til at finde veje til at øge samme post på budgettet.

På den anden side eksisterer bibliotekerne ikke bare for at kunne opretholde sig selv, men for at yde service til brugerne. Og brugerne stiller de største krav til kvalitetsforbedring af online kataloget, når lige undtages, at brugerne selvfølgelig vil have flere titler og hurtigere dokumentlevering! Dette kan tilsyneladende ikke lade sig gøre under de nuværende økonomiske rammer.

Men der gives veje ud af dilemmaet mellem brugernes legitime krav og bibliotekernes stramme resursetildeling. De er baseret på et skift i værdigrundlag fra de eksisterende normer, der hovedsagelig har rødder i de interne bibliotekstekniske processer, til brugerens værdigrundlag.

Set fra de biblioteksansattes værdigrundlag kan en udvikling på andre præmisser naturligvis ligne en kvalitetssænkning. Men fra brugerens synsvinkel er der tale om en kvalitetsforbedring.

Hvis det derudover er tilfældet, at en lille kvalitets-sænkning i forhold til det traditionelle værdigrundlag kan betale en stor kvalitetsforøgelse for brugeren, er en omlægning nemmere at indføre.

4. Registrering af samleværkers enkeltbidrag i online kataloger

I det efterfølgende undersøges et forslag om at berige bibliotekernes online kataloger med indholdsfortegnelser til de registrerede samleværker, og der stilles forslag om en finansiering efter ovenstående retningslinjer.

Bibliotekskataloger i Danmark registrer bind - den enhed, der anskaffes, systematiseres, katalogiseres, udlånes, hjemkaldes, reserveres, indbindes, reparerer og kasseres. En praktisk enhed for en række processer i et bibliotek.

Brugeren er interesseret i værker: en titel af en forfatter, der skriver om et emne.

I tidsskrifter samles en række værker altid.

I monografier er der normalt ét værk i hvert bind. Men undertiden er der flere værker i en bog. Og så kalder vi det et samleværk.

Samleværker udgives normalt om et bestemt emne eller bestemte emnekredse. Der er en fagligt ansvarlig redaktør, der har stået for samling og redaktionel bearbejdning af bidragene. Det har den fordel, at der er samlet en række forskellige beskrivelser af tilsyneladende samme emnekreds. Emnet beskrives udover af redaktøren også gennem de forskellige bidrag. Det gør samleværker specielt værdifulde i forbindelse med emnesøgninger.

Samleværker behandles normalt som ét værk i et online katalog. De enkelte værker eller bidrag kan ikke findes i online kataloget, til trods for at brugeren normalt er interesseret i værker ikke i

bind, til trods for at samleværkets samling af enkelte bidrag via disses forskellighed tilbyder en fyldig beskrivelse af emnet, og til trods for at det nogle gange er lidt af en tilfældighed, om de enkelte bidrag i et samleværk er udgivet samlet eller separat.

Bibliotekets online katalog er praktisk for de interne processer, men ikke praktisk for brugeren. Brugeren ser i bibliotekets online katalog færre titler end biblioteket egentlig har. Men hvor galt er det?

4.1 Hvor mange værker skjuler et bibliotekskatalog?

For at kunne vurdere konsekvenserne af, at de enkelte bidrag i samleværkerne beskrives i online katalogerne, må vi kende antallet af samleværker samt det gennemsnitlige antal bidrag i disse samleværker.

Hvor mange bind i et bibliotek er samleværker, og hvor mange værker eller enkelte bidrag indeholder disse bind? - det var det væsentlige indhold i en undersøgelse af biblioteket på Santa Ana College Library i Californien (Hoffmann & Magner 1985).

Dette bibliotek er et universal- og institutionsbibliotek for en højere læreanstalt med 70.000 bind. En stikprøve på 4.094 bøger viste at 871 var samleværker, svarende til 21.3 %. Samleværkerne indeholdt i gennemsnit 31.2 titler.

For hver titel i ovenstående bibliotekskatalog gemmer der sig således 6 til i bogmassen. Biblioteket kan tilbyde 600 % flere titler at søge i, end i dag, **uden** at købe én bog mere. Eller: lagt op i et online katalog svarer det til at der i stedet for 70.000 er omkring 350.000 søgbare titler, stadig uden at købe flere titler.

Det vil tilfredsstille et veldokumenteret behov hos brugerne af bibliotekets online katalog: ønsket om fyldigere beskrivelse af bøgerne, specielt beskrivelse af bidrag i samleværker. Herved muliggøres

bedre emnesøgninger i fri tekst, hvilket igen reducerer kravet til katalogspecifikke bibliotekstekniske færdigheder hos brugeren, der er brugernes store problem ved at anvende online katalogerne.

Det vil aktivere en større del af den allerede indkøbte og katalogiserede bogmasse, reducere fjernlånet og muliggøre flere hurtige dokumentleveringer.

4.2 Økonomi

Til gengæld koster det penge, tid og datalager at tilføje forfatter og titel for hvert bidrag i et samleværk. Men - og det er pointen - det er en marginal omkostning sammenlignet med anskaffelse og sædvanlig systematisering og katalogisering af bogen.

En berigelse af online katalogets poster stiller forøgede krav til edb-systemernes lagerplads. Hvor mange resurser bindes her?

Indholdsfortegnelsen til et samleværk fylder i gennemsnit en kb, svarende til at hver 1000 nye poster, hvoraf i gennemsnit 200 er samleværker, lægger beslag på 0,2Mb til tekstfilen - med registre omkring 0,5Mb. For et middelstort forskningsbibliotek, der anskaffer 8.000 nye bøger om året giver det et krav på 4 Mb om året - altså en marginal udgift, der kan ses bort fra i relation til de øvrige udgifters størrelse.

Hvad koster det at tilføje en forfatter og en titel i en allerede eksisterende post?

En berigelse i forbindelse med katalogiseringen sker under de vilkår, at bibliotekaren alligevel har posten fremme på skærmen og bogen i hånden. Det er før skønnet, at det tager omkring 20 minutter at udvælge, korrigere og indskrive en indholdsfortegnelse (Atherton 1977, Cochrane 1985). Fordelen ved skanning og efterfølgende optisk karakterlæsning er indtil videre minimal på grund af indholdsfortegnelsernes meget varierede typografi og den store mængde navne, der gør

stavekontrol nytteløs. Derfor tager det i gennemsnit højst 20 minutter at tilføje en indholdsfortegnelse.

4.3 Finansiering

Vi har set, at det tager omkring 3 timer at behandle en monografi fra anskaffelse til den er tilgængelig i online katalog og på plads rent fysisk.

Vi har også set, at procesomkostningerne ved at gøre en ekstra titel fra et samleværk søgbar er på $\frac{1}{2}\%$ af de procesomkostninger, der allerede er anvendt på samleværket ved traditionel katalogisering.

Hvis den refererede undersøgelse af Santa Ana College Library kan generaliseres, er der for hver 100 titler i kataloget yderligere 600 skjulte titler, som det vil tage omkring 600 minutter at indtaste samtidig med at posterne oprettes. Det svarer til den tid, det tager at behandle omkring 3 monografier.

Hvis et bibliotek har en anden sammensætning af dokumenterne, svarende til at hvert monografi i gennemsnit indeholder N (f.eks. 3) værker, gælder det at biblioteket kan N -doble (f. eks. 3-doble) antallet af søgbare titler i sit katalog. De totale omkostninger kan dækkes ind ved at øge resurserne til katalogisering svarende med $\frac{1}{2}N\%$ (f.eks. 1,5%).

Ved på længere sigt at samarbejde bibliotekerne imellem, kan disse indholdsfortegnelser genbruges uden institutionelle eller nationale sproglige barrierer, hvorved udgifterne reduceres yderligere.

Det centrale spørgsmål er, hvilken sammensætning det enkelte biblioteks bogbestand har af samleværker, samt hvor mange bidrag, der er i disse samleværker. Spørgsmålet undersøges for Danmarks Pædagogiske Biblioteks vedkommende i en anden artikel (Poulsen & Teglers 1992).

Konklusion

På baggrund af tilgængelig viden om brugernes ønsker til online kataloger er det godtgjort at online tilgang til de enkelte bidrag i samleværker er en stort kvalitetsforbedring, der oven i købet vil intensivere brugen af den indkøbte litteratur væsentligt samtidig med at dyre og arbejdskrævende fjernlån reduceres.

Spørgsmålet er om omfanget af samleværker er væsentligt, således at forbedringen er mærkbar for brugeren og om berigelsen af online katalogerne betyder at uantageligt store resurser bindes til en sådan berigelse af det enkelte biblioteks online katalog.

På baggrund af en undersøgelse af et amerikansk college bibliotek konkluderes der, at det er muligt at tilføje 600% flere søgbare titler. Resurser til denne forbedring af online kataloget er helt overvejende arbejdsresurser, der vil kunne finansieres ved at øge procesomkostningerne til monografier med 3%.

Dette resultat generaliseres til at dække andre sammensætninger af bogbestanden.

Referencer

Atherton, Pauline: Books are for use. Final report of the Subject Access Project to the Council on Library Resources. Syracuse, 1977.

Bates, Marcia J.: How to use information search tactics online.
Online (1987) May p.47-54

Bates, Marcia J.: The design of browsing and berrypicking techniques for the online search interface. Online Review 13(1989)5 p.407-424

Byrne, Alex & Mary Micco: Improving OPAC Subject Access: The ADFA Experiment. College & Research Libraries 49(1988)5, p.434ff.

Byrne, Alex: Life wasn't meant to be whimsical: Painless subject augmentation. Australasian College Libraries 4 (2) 1986, 83-90

Chandra, G.Prabha, Duane Rice & David Cameron: Nonfiction Book Use by Academic Library Users. Dublin, OH: Office of Research, OCLC Online Computer Library Center. 1988. Citeret efter: Van Orden(1990).

Cleverdon, C.W: Optimizing convenient on-line access to bibliographic databases. A summary of the strengths and weaknesses of existing bibliographic retrieval systems and proposals for improving the existing methodologies. Inf. Serv. Use 4(1984), pp.37-47

Cochrane, Pauline Atherton: Redesign of Catalogs and Indexes for Improved Online Subject Access. Selected Papers of Pauline A. Cochrane. Phoenix, Az, 1985

Dillon, Martin and Patrick Wenzel: Retrieval Effectiveness of Enhanced Bibliographic Records Library Hi Tech 31(1990)3, pp.43-46

DeHart, Florence E. and Karen Matthews: Subject Analysis and Tables of Contents in Essay Collections: Implications for Searching. Technical Services Quarterly, Vol 6(3/4) 1989, pp.57-69

DeHart, Florence E. & Reitsma, Richard: Subject searching and tables of contents in single-work titles. Technical Services Quarterly 7 (1) 1989, 33-51.

Det kongelige bibliotek i forandring. Moderniseringsprojektet 1986-88. Det Kongelige Bibliotek. København, 1989 (Modernisering i Historiske Rammer No. 3) afsnit 12.

Diodato, Virgil: Tables of contents and book indexes: how well do they match reader's descriptions of books? Library Resources & Technical Services 30 (4) Oct/Dec 86, 402-412.

- Hoffman, Herbert H. and Jeruel L. Magner: Future Outlook: Better Retrieval through Analytic Catalogs. *The Journal of Academic Librarianship*, vol.11(1985), no.2, p.151-153
- Hyman, Richard J.: Analytical access: history, resources, needs. Flushing, New York, Queens College of the City University of New York, (Queens College Studies in Librarianship). 1978.
- Larson, Ray. R.: The decline of subject searching: long-term trends and patterns of index use in an online catalog. *Journal of American Society for Information Science* (1991) p.197-215
- Lewis, David W.: Research on the Use of Online Catalogs and Its Implications for Library Practice. *Journal of Academic Librarianship* 13(1987)3 p.152-157
- Mandel, Carol A.: Enriching the Library Catalog Record for Subject Access. *Library Resources and Technical Services* 29(1985),1, p.5-15
- Mander, Jerry: Fire argumenter for at afskaffe TV. København, Informations Forlag, 1981
- Markey, Karen: Online Catalog Use: Results of Surveys and Focus Group Interviews in Several Libraries. Vol2. of the Final Report to the Council on Library Resources. Dublin, OH: Office of Research, OCLC Online Computer Library Center, 1983.
- Markey, Karen and Karen Calhoun: Unique Words Contributed by MARC Records with Summary and/or Content Notes. *ASIS '87, Proceedings of the 50th Annual Meeting*, Boston, Mass., October 4-8, 1987 Ching-chih, ed. Medford, N.J. Learned Information 24 (1987) p.153-162
- Markey, Karen: Subject-Searching Experiences and needs of online catalog users: Implications for Library Classification. *Library Resources & Technical Services* 29 (1985) 1 p34-51
- Michalak, Thomas J.: An experiment in enhancing catalog records at Carnegie Mellon University. *Library Hi Tech* 8 (3) 1990, 33-41
- Posey, Edwin & Charlotte Erdmann: An Online UNIX-Based Engineering Library Catalog: Purdue University Engineering Library. *Science & Technology Libraries* 6(1986)4, p.32 ff.
- Poulsen, Claus & Annie Lenschau Teglers: Online kataloger med indholdsfortegnelser af samleværker II: Undersøgelse af Danmarks Pædagogiske Bibliotek. Manus, København 1992
- Poulsen, Claus (1990a): An indexing concept supporting subject access for innovation and creativity. In: Fugmann, Robert (ed.): *Tools for Knowledge Organization and the Human Interface. Vol.2 Proceedings 1st International ISKO-Conference*, Darmstadt, 14-17 August 1990. Frankfurt/Main, Indeks Verlag 1991
- Poulsen, Claus: Begrundelse for at anvende deltekstrepræsentation af metalitteratur til emnesøgning. Skriftserie fra Danmarks Pædagogiske Bibliotek nr.6. København 1987
- Poulsen, Claus (1990b): Subject Access to New Subjects, Specific Paradigms and Surveys: PARADOXS-registrations. *LIBRI* 40(1990)3, pp. 179-202
- Van Orden, Richard: Content-Enriched Access to Electronic Information: Summaries of Selected Research. *Library Hi Tech* 8(1990)3, p27-32
- Wormell, Irene: Subject Access Project - SAP: Improved Subject Retrieval for Monographic Publications. Lund: Lund University, 1985